

Dési János – Dési Ádám

Olvasónapló

Kollégák könyveiről írni mindig kockázatos. Ha lehúzd, kész a sértődés, ha megdicséred, ki vesz komolyan. Most mégis két kitűnő munkatársam új kötetéről szólok – előrebocsátva azt is, hogy mindkettőjüknek nagy tisztelője vagyok, és nagyra tartom újságírói ténykedésüket. Sokat tanultam, s remélem, még tanulok tőlük. Harmadiknak pedig szerzőtársam – Dési Ádám – ír egy igen tanulságos történelemfilozófiai eszmefuttatásról. Ott efféle kockázat nincs, a műfaj klasszikusáról van szó.

„ÍRD SZÉP TINTÁVAL, SZÉP TOLLAL”

Szunyogh Szabolcs *Jakob csillaga* című művében foglalta össze mindazt, amit szerinte a (magyar) zsidóságról tudni kell. Afféle „krátkij kursz” (rövid tanfolyam) ez – szándéka szerint minden benne van, amit alapfokon ugyan, de tudni érdemes, kell a zsidóságról. Bemutatja a zsidó vallást, az ünnepeket, a szokásokat, a kóserság törvényeit, a zsidók mindennapi életét, szokásait, a szent könyveket, de a zsidó történelmet is, ahogy a fontosabb építészeti emlékeket, de még a népszerű antiszemita vádakát és azok cáfolatát sem hanyagolja el. Szól Izrael Államról, a kultúra és az életmód kérdéseiről.

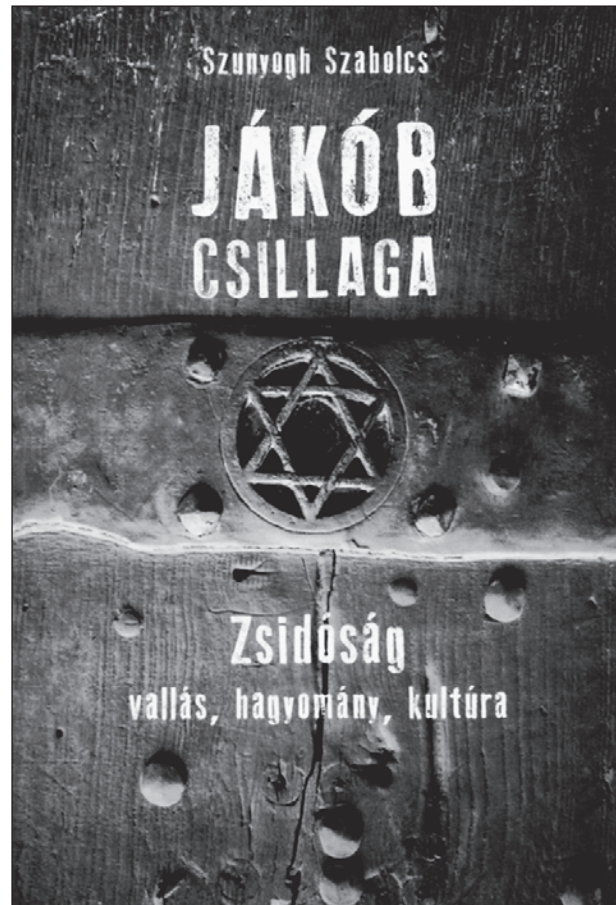
Szunyogh – már csak természetéből adódóan is – mindig jóindulatúan számol be mindenről. Itt is fontosnak tartja például bemutatni a nők tiszteletét a zsidó közösségekben vagy éppen a zsidó vallásjog demokratikus szerkezetét éppen úgy, mint a racionális probléma-megközelítést, vagy – ahogy ő fogalmaz –, az emberközpontú moralitást, a kultúra iránti nyitottságot, a zsidó nevelést, valamint a zsidó humort, amely a legnehezebb helyzetekben is meg tudja nevetetni az embert.”

Előszavában Szunyogh valahogy úgy fogalmaz, hogy a jó szándékú embereknek szánja ezt a könyvet. S miután maga is felettebb jó szándékú, nyilván úgy látja, hogy a világ is tele van hozzá hasonlókkal.

Persze, ne tessék Szunyoghról együgyűséget feltételezni. Abban a szerencsében volt részem, hogy a kötet nyilvános bemutatóján én beszélgethettem a szerzővel.

Oda jutottunk, hogy fel kell tenni a kérdést: bár kétségtelenül alaposan összeszedett, sokrétű munka ez, de mégis, kinek szól igazán. Akik aktív zsidó életet élnek, azok valószínűleg a legtöbb kérdésben

mélyebb, alaposabb ismeretekkel rendelkeznek. Akik ugyan zsidók, de nem tartják a hitet, a szokásokat, esetleg már nemzedékekkel előbb kihaltak az efféle ismeretek, nem feltétlenül innen akarnak elrugaszkodni a visszatéréshez. Akik nem zsidók, azoknak pedig lehet, hogy talán túl sok is ez.

Szóval, kiknek szól ez a kötet, kérdeztem Szabolcsot, mire egyből rávágta: „*A jóindulatú antiszemitáknak például.*”

Vagyis, ha jól értem, azoknak, akik előítéllettel viselkednek zsidó embertársaik iránt. Ám Szunyogh szerint, ha többet tudnának, akkor megváltozna attitűdjük.

Minek tagadjam, én ott ezt erősen tamaskodva fogadtam. Nem vitatva azt, hogy az antiszemiták egy jó része tudatlan, fogalma sincs, miről beszél – ám kötve hiszem, hogy ha elmélyednek abban például, miként is gondolkoztak Magyarországról a zsidók a reformkorban, s mi mindent tettek a közös (nek vélt) hazáért, akkor egyszer csak önkritikát gyakorolnak, és megváltoznak.

Ám a szerző úgy véli, hogy igenis nagyon sokan akadnak, akik, ha több ismerettel rendelkeznének a zsidóságról, ha egy olvasmányos, érthető szövegből tájékozódhatnának, akkor másként gondolkodnának a világról.

Én még most sem vagyok biztos benne, hogy léteznek „jóindulatú antiszemiták”. De Szunyogh egész emberi, újságírói és írói hozzáállására ez a szó jó értelmében vett tanítói magatartás a jellemző. Így erre a könyvre is. Az, hogy igenis, van haszna az értelmes szónak, az emberek tulajdonképpen nyitottak és érdeklődőek, csak az szükséges, hogy jó hatások, valódi információk ériék a „tanulókat”, s akkor talán a gondolkodásuk is megváltozik.

Mi, cinikus, a magyar közéleten felnőtt vénemberek meglehetősen kételkedve fogadjuk már az efféle véleményeket. De egy tanár mégiscsak azzal megy be minden nap a tanterembe, hogy amit mond, az hat a fiatalokra, felnyitja a szemüket, ha összefüggéseket magyaráz nekik, rámutat a tényekre – akkor megértik, elfogadják a hallottakat.

Szunyogh szóban, írásban is lelkes pedagógus. (Ráadásul nem is akármilyen. Nagyszerű pedagógiai szakíró, hosszú ideig a *Köznevelés* című folyóirat főszerkesztője.) S ebben a műfajban, ebben a tárgyban nem is ez az első kötete. Elég legyen itt csak a *Bibliai mesék* (Móra, 1984, Reich Károly rajzaival) címűre utalni. Amiben újrameséli a régi történeteket Ádámtól-Évától, Mózesen át Eszter történetéig. Mai magyar nyelven, egyszerűen, közérthetően, gyerekeknek szóló valódi meseként. (Ráadásul, 1984-ben az ilyesmi még nagyobb ritkaság volt, mint manapság. Mondhatnánk, már-már kultúrmisszió.) Nem lenne sportszerű persze feltenni azt a kérdést, hogy jobb lett-e a világ, elfogadóbb a közönség, miután elolvasta a *Bibliai meséket*? Kevesebb lett-e az antiszemita, hogy élvezhette a zsidóság alaptörténeteit?

Mindenesetre ez a fáradhatatlan tanítói szellem

hatja át ezt a mostani könyvet is. Ráadásul nem is az a kellemetlen, kioktató, fejre koppintós hang, amitől legtöbbünk már az iskolában fálnak tudott menni.

Röviden, velősen, de jól érthetően, logikusan veszi végig például a magyarországi zsidó történelmet. Rutinosan hangsúlyozva, kiemelve a lényegét. Például a szövevényes tisztaeszlezi per itt három-négy oldalban elmesélve nem is olyan bonyolult. Valóban, annak, aki csak félinformációkkal, innen-onnan összeszedgetett tudásmorzszákkal rendelkezett, érthetően, visszaidézhetően adja elő ezt a történetet is, természetesen történelmi kontextusába ágyazva.

Szunyogh fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy a magyarországi zsidóság a zsidóság történetében milyen példátlan erőfeszítéseket tett azért, hogy magyar lehessen. Milyen nagy számban vett részt például az 1848/49-es szabadságharcban. Lett lelkes magyar hazafi az itteni pogromok ellenére, s nem állt Ausztria pártjára, pedig ott efféle zsidóellenes akciók elő sem fordultak.

A kiegyezés utáni fellendülésben ismét alapvető szerepük volt a zsidóknak, s egyedülálló módon még vallási szokásaikat is megváltoztatták a neológia kialakításával, hogy beilleszkedhessenek.

Sikeres üzletemberek, művészek, orvosok, tudósok egész sorát idézi fel, míg eljut a numerus claususig, a zsidótörvényekig, majd a tudatos, kíméletlen népiertásig.

Részletesen beszámol a zsidóellenes törvényekről, majd a zsidóüldözés állomásairól. Érdekes az összefoglalója a zsidókat menteni próbáló akciókról, s fontos részleteket emel ki például a nagy keresztény egyházak vezetőinek gyomorforgató korabeli szövegeiből.

Nem ítélik, és nem hibáztat – de az olvasó számára a következtetések egyértelműek.

Érdekes vállalkozás a legismertebb antiszemita vádak és sztereotípiák cáfolatával foglalkozó fejezet.

A „Talmud csalásra buzdít”, vérvád és a többi – ismét alapos pedagógiai munka. Felvilágosítással az évszázados előítéletek ellen? Valóban, ezen munkák hatásfoka általában kicsi, de ne becsüljük le ettől az igyekezetet. Hátha mégis. Más eszköz amúgy sem nagyon maradt erre.

Ismét külön fejezet az „ismertebb zsidó történelmi személyiségeket” mutatja be. Talán ez a kötet legvitathatóbb része, miért pont ők? De hát senki sem ígért itt enciklopédista alaposítást. Most, itt ők – mint afféle illusztráció ahhoz, milyen sokféle emberből is áll össze a „zsidó” közösség. Ugyanakkor a mai hírekben, történetekben viszonylag gyakrabban szereplők is feltűnnek itt, s ez kétségtelenül

adhat valamiféle segítséget a jóindulatú érdeklődőknek.

S az utolsó fejezet címe: „Mi a zsidók titka?” Persze, van-e titka a zsidóknak?

Talán ez a fejezetcím az, amelyik valóban arra mutat, hogy a könyv a „jóindulatú antiszemiták” épülésére szeretne szolgálni.

Hiszen melyik népnek van „titka”? Vagy melyiknek nincs? Ha úgy tetszik, mindenkinek van, és senkinek sincs. Amint az azért a kötetből is kiderül, a zsidóság nagyon sokféle, történelmileg, földrajzilag, társadalmilag is változatos képet mutat. „Titok” leginkább valóban az antiszemiták szerint van.

Szunyogh ügyesen bemutat azonban néhány olyan társadalomszervező erőt, amely mégiscsak magyarázat lehet, hogy a szétszórtságban is megmaradt a zsidóság, sőt, ha erre lehetőséget kapott, igen sikeres is lehetett.

Kiemeli a nők szerepét, a demokratikus hagyományokat s azt, hogy a közösség vezetői nem erővel, erőszakkal tudták érvényesíteni akarataikat, hanem közösen kialakított s elfogadott szabályokkal, micvékkel. S igen tanulságos az a rész, amely a vitákról szól, arról, miként fogadnak el egy-egy ügyben álláspontot a hagyományhoz ragaszkodók.

A kötet törzsszövege nem tartalmaz hivatkozásokat, nyilvánvalóan azért, hogy ne nehezítse az olvasást, a megértést. Ám minden fejezet végén alapos olvasmánylistát közöl, különböztetve a nyomtatásban és az interneten elérhető forrásokat. Mindezek nem „tudományos hivatkozások”, hanem valóban a szó jó tankönyvi értelmében „ajánlott olvasmányok” mindazoknak, akik egy-egy kérdésben bővebbeket akarnak megtudni.

Milyen hát Szunyogh Szabolcs könyve? Idézzünk végül az ő művéből, amikor erre a választ keressük.

Ő írja le, hogy a zsidó sikerekben milyen fontos szerepe van a *hiddur micvának*. „Ez a parancsolat azt jelenti: nem elég valamit elkészíteni, hanem arra kell törekedni, hogy szépen készítsük el azt. (...) írd szép tintával, szép tollal.”

És még egy nagyon fontos dolog. A kötet megjelenését is támogató alapítvány vállalta azt, hogy azokba a középiskolákba ingyen vagy nagyon kedvezményesen eljuttatja a kötetet, ahol szeretnék ezt a diákokkal elolvasatni.

Érdemes lenne ezt a lehetőséget minél jobban kihasználni. Okos, olvasmányos, hiánypótló kötet.

(Szunyogh Szabolcs: *Jákob csillaga. Zsidóság, vallás, hagyomány, kultúra*, Noran Libro, Budapest, 2015.)

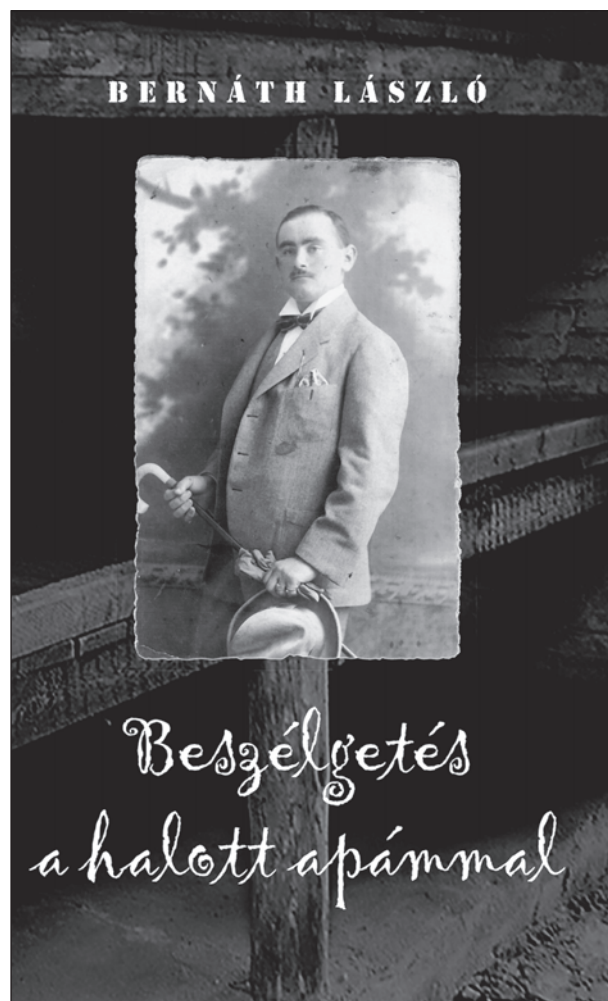
LEHET-E EGY HALOTT APÁVAL BESZÉLGETNI?

Lehet-e egy halott apával beszélgetni? Tudjuk a választ, egyrészt nem lehet. Másrészt, már miért ne lehetne? Hányszor fordul az elő valamennyiünkkel, hogy csak úgy, fejben lejátszunk hosszabb-rövidebb beszélgetéseket valakivel, aki nincs ott, vagy tán már nem is él. Elmesélünk neki dolgokat, beszámolunk a fejleményekről – természetesen csak úgy magunkban.

Talán a szigorúbb kritikusok ezeket valójában monológoknak minősítenék, de sebjaj.

Bernáth László *Beszélgés a halott apámmal* című kötetében ezeket a fejben talán sokszor végigjátszott „beszélgetéseket” rögzíti.

Valójában családtörténet és korrajz ez a kötet, s szerzőjük, aki többször visszatér oda, hogy ő nem író, hanem „csak” újságíró, egy ügyes dramaturgiai eszközzel teszi izgalmasabbá e beszámolót.

Bernáth „elmeséli” apjának, hogy hosszú-hosszú évekig volt a Kádár-korszak úgynevezett bulvárlapjának, az *Esti Hírlap*nak a szerzője. S e lapnál megtanulta, hogy milyen fontos érdekesen, az olvasó figyelmét megragadva és fenntartva írni.

„Törekedtem is rá, hogy úgy írjak, ahogy beszélek. Nem cifrázva, de nem is unalmasan. Inkább pontosan, hogy ne lehessen félreérteni, félremagyarázni. Azt fejezze ki, amit gondolok” – vezeti elő hálott apjának.

Nyilvánvalóan persze, ez egy irodalmilag megszerkesztett, jól megkonstruált szöveg, természetesen nem egy valódi beszélgetés reprodukciója. Céltudatos és határozott, nincs mellébeszélés. Dramaturgiája, sodrása van. Az első részében a fiú kérdezőgati apját fiatalkoráról, sorsáról. Aztán a deportálást, a lágeréletet, ahol együtt voltak, közösen, mintegy megbeszélnek, majd a kötet harmadik részében inkább a fiú mesél apjának az életéről.

Sokféleképpen el lehetne mondani ezt a nem különleges – de nagyon tanulságos – történetet, ez a párbeszédés módszer kétségtelenül érdekessé, dinamikussá teszi az egészet.

Egy polgárosodó zsidó család sorsa a húszas évektől, a mind keményebb zsidóellenes jogszabályok között reménykedve, egészen a holokausztig. Kalandos módon a fiú túléli a haláltáborot. (Erről szól előző kötete, az *Időmozaik*, illetve az itt, a *Múlt és Jövő*ben megjelent fejezet ebből a kötetből.)

Kétségtelenül ez a könyv legdrámaibb része. Ráadásul ez az, amit apa és fia valóban együtt élt át. (Illetve az apa nem élte túl a haláltáborokat, de fiát, például azzal, hogy sikerült relatíve jobb helyekre bejuttatnia a táboron belül, megmentette.)

Ez a rész a gettósítással, a deportálás leírásával kezdődik, a bevagonírozással, majd a téglagyárral folytatódik. A mindennapi élet, ellátás, étel nélkül, a csendőrok felügyelete, a nép teljes közönye mellett. Aztán következett a háromnapos utazás a vonagonban, amelybe vagy száz embert zsúfoltak be. Még ülni sem lehetett teljesen. S a szörnyűségek csak ezzel indultak igazán.

Aztán következik a láger mindennapja.

Továbbra is leíró, talán kicsit távolságtartó módon. Ettől még mellbeverőbb az a töménytelen szörnyűség, amin keresztül kellett menniük. Talán annyi segítette őket, hogy apát és fiát nem szakították el egymástól. Az apa ugyanis idősebbnek hazudta fiát valódi koránál, ezért nem gyilkolták meg azonnal a többi gyerekekkel. S előbb-utóbb valamilyen munkára vezényelték, mert apja azt hazudta, bicikliszerelő, ért ehhez-ahhoz.

Ahogy közelednek a felszabadítók, egy bombázás során megsérül. Fekszik a többi sebesült mel-

lett, és egy német asszony neki is ad egy falat kompótot. „Olyan édességet, amihez hasonlót én már egy éve nem ettem.”

Bernáth hosszan és részletesen ír arról, hogy a lágerben a foglyok mindennapjait az éhezés határozta meg. Szerinte semmi más nem számított, semmi más nem érdekelt ők, mint hogy ehessenek egy kicsit. Hozzáteszi, ezért érezhette magát az őrség magasabb rendűnek, mert az állati sorba kényszerített emberek nem tudtak másként viselkedni. „Tényleg úgy viselkedtünk, mint az állatok, mert az éhezésnek ezen a fokán csak ez létezik.”

Jön a rettegett betegség, a flekktífusz, az apa nem is éli túl.

De aztán eljön '45 május másodika, a felszabadulás, amikor négy amerikai tiszt dzsippel a tábor kerítéséhez hajt, s drótvágó ollóval kaput nyit rajta.

„Ekkor valamelyik beteg letérdelt a tiszt elé, és megcsókolta a poros bakancsát. És ezért nagyon szégyelltem magam” – mesél apjának, aki már nem érthette meg ezeket a pillanatokot.

Aztán új életet kezdhet. S tehetségének, szorgalmának köszönhetően az ország egyik vezető kulturális újságírója lesz, lapjának emblematikus szerzője, kinek filmkritikái sokak számára irányadóak egy olyan korban, amikor a film még nagyon fontos. Sokszor az egyetlen fórum az igazság kimondására – s így a lényeglátó filmkritikus véleménye is számít.

Bernáth Laci bácsi – mert sokunknak az – néha talán túlzásba is vitt szerénységgel számol be szakmai sikereiről, érdemeiről. Alig-alig beszél arról, milyen fontos szerepe volt sokáig az ifjú újságírók képzésében. Hányunkkal hitette el, hogy az újságírás igenis értelmiségi munka, amelyhez szükséges műveltség, tájékozottság és örök kíváncsiság. És még valami. A jó kedély, ami egyébként mindenhol hasznos.

Én például büszke vagyok arra, hogy Laci bácsival egy szerkesztőségben dolgozhattam utolsó napilapos éveimben. Gyakran írt, de ritkábban járt már be a szerkesztőségbe, ám azt hiszem (bizonyos szép leányok jelenlétén túl), mégiscsak azok voltak az igazi szerkesztőségi pillanatok, amikor egy asztalnál ülhattünk, és anekdotázgathattunk.

És ha már itt tartunk. A klasszikus szerkesztőségi lét mindennapjaihoz hagyományosan hozzátartoztak a régi, fényesre csiszolt történetek. Az újságíróknak is létezett egy alfaja, olyan, mint színészen a „büféművész”, aki nagyszerű történetekkel tudta a saját kollegáit szórakoztatni. Aki nem volt erre képes, annak nehéz élete volt ebben a társaságban. Bernáth László szerencséire azt a halmazt erősíti, amelynek tagjai le is tudják írni, ügyesen

frappírozzák a történeteiket – amelyek ezeken a könyvlapokon kibontakoznak.

Ugyan ez egy személyes beszélgetés – mégis van benne távolságtartás, bizonyos fokú érzelemmentesség, még a legdrámaibb, a lágeréletről, s a beszélgetőtárs, apa haláláról szóló részben is. Jóval több a tényszerűség, a végiggondolt történetmesélés, mint a hozzá fűződő érzélem. Meg is kérdezi az apa egy ponton, hogy mit gondol fia – szerzőnk – az érzelmeiről, azok kifejezéséről.

Mindezzel együtt Bernáth László – akárhogy szabadkozik többször is a kötetben – profi, jól író, természetes hát, hogy igazán olvasmányosra sikerült ez a kötet. Talán kicsit sok benne az ismétlés, és bár dramaturgiai értelme van, mégiscsak felesleges, hogy elmagyarázza újra és újra, mi a számítógép, a GPS, videó és így tovább – de sebaj, ezzel együtt, ez tipikusan az a kötet, ha valahol felütöd, és elkezded olvasni, jó darabig nem tudod letenni.

Talán azért sem, ami az életben is oly rokonszenvesse teszi a szerzőt. Az a kedélyes, okos, finom ironiával meghintett életszeretet, amely a sajátja.

Tanúságtétel egy korról. Az „apa” mondja egy helyütt, hogy „addig létezem csak, amíg te gondolsz rám. Más már nem él a világon, aki ismert, és akinek eszébe juthatok még.”

Nos, nemcsak a főszereplőt, hanem egy egész korszakot idéz fel ez a könyv, amely talán sokunknak nem létezne már, ha nem akadnának ilyen művek.

(Kár a sok elütésért, sajtóhibáért, helyenként szerkesztetlenségért. Ezt még akkor is szóvá kell tenni, ha tudjuk, sok-sok szívesség kellett a kiadótól ahhoz, hogy megjelenhessen ez a kötet.)

(Bernáth László:
Beszélgetés a halott apámmal
Coldwell Art, Budapest, 2015.)

KARL JASPERS: A BŰNÖSSÉG KÉRDÉSE

A szerző, Karl Jaspers a húszas évektől fordult a filozófia felé, előtte orvosként, pszichiáterként volt jelen az akadémiai életben. A náci rezsim idején eltávolították az egyetemről, a háború után a szövetségesek úgynevezett Fehér Listájára került – ami azt jelentette, hogy azok közé a személyek közé tartozott, akik számára engedélyezték a publikus szereplést. Sőt, a demokratikus Németország politikai újraalapozása is rájuk hárult. Jaspers fontos szerepet játszott a Heidelbergi Egyetem újrainításában és az oktatási intézmény reformprogramjaiban.

A könyv alapja a Jaspers által 1945–1946-ban tartott előadássorozat a Heidelbergi Egyetemen, melynek fókuszában Németország szellemi helyzete állt a világháború tekintetében.

Ezt egy négylépcsős vizsgálaton keresztül mutatta be, azonban a könyvben csak a második pont kerül kifejtésre:

1. Elsőként a modern kor kontextusa került előtérbe, ahol az emberiség egészének válságának lehettünk tanúi. A bűnösséget pedig csak ebből az átfogó szemléletből kiindulva lehet megérteni, mivel a történelem már világtörténelemmé vált, és megszűnt az izolált világok rendszere.
2. A következő pontban a nemzetiszocialista Németország bűnösségének kérdését járja körbe Jaspers.
3. Majd rátér a jelen vizsgálatára, megkísérelve feltárni, mi is a német, mint olyan. Ahogy megfogalmazta: „A német létünkre irányuló történelmi önértékelés etikai önvizsgálat is egyben.” (28. old.)
4. Végül az utolsó lépcsőnél a háború örökségével és annak jövőjével foglalkozik.

A mű első részében ismerteti a kor és az egyetem viszonyát, rövid helyzetértékelést adva az elmúlt 12 évről (1933–1945), mit jelentett ez az egyetemi, akadémiai életben. Miként váltak az egyetemi oktatók a hatalom orgánumává, egyszerű propaganda-eszközzé. Miközben állítása szerint a legfőbb célja: „*A gondolkodásmódnak vissza kell térnie a kritikai mozgásához.*” (11. old.) Hangsúlyozza annak fontosságát, hogy az igazság megismeréséhez, a német nép továbblépésének és továbblélésének alapja a szabaddá váló kommunikáció, hogy újra megtanuljanak egymással beszélni.

Majd ismerteti az általa meghatározott négyféle bűnfogalmat (jogi, politikai, morális és metafizikai), melyek a továbbiakban a gerincét adják elemzésének, külön-külön végigvélve az általuk okozott következményeket. Ugyanakkor nem kerüli ki az ellenük való védelem különböző módszereit, valamint az ítélethozók elméleti és szimbolikus szerepével is foglalkozik. Az akadémiai fejtegetés mellett (az akkor még folyamatban lévő) nürnbergi perre is kitér.

Valamint nem hagyja alapos kritika és magyarázat nélkül azokat a mentségeket és kétségeket, melyeket már a kortársai felvetettek Nürnberg ellen. A könyv lezárása pedig a bűnöktől való megtisztulással, illetve annak akadályaival foglalkozik.

Az előadása legelején Jaspers leszögezi: „*Soha sem dolgoz az előadásoknak, hogy a kormányzatok cselekvéseit bírálja vagy dicsérje – az viszont nagyon is dolgoz, hogy tudományosan feltárja cselekvéseik tényleges szerkezetét.*” (12. old.) Ennek szellemében vezet fel és indokolja a bűnösséggel foglalkozást. A napi politikát távol kell tartani az egyetemi élettől, de ez nem szabad, hogy korlátozzon abban, hogy tudományosan megalapozott módszerekkel kutassuk és megismerjük a politikai helyzetet.

Előadásának nem titkolt célja, hogy közvetlenül segítse hallgatóit abban, hogy megkezdődjön a szembenézés a közös német múlttal. Ehhez (újra) meg kell tanulniuk egyenként, és az egész német népnek is egymással beszélni, szabadon kommunikálni. Elhagyni a megrögzött, vak hűségen alapuló elveket (akár még a nemzetiszocialista, akár már az új rendszerrel kapcsolatban). Elsőként meg kell találni azt a közös alapot, amire felépíthető egy párbeszéd, és így kezdődhet el az a kommunikációs munka, melynek segítségével rehabilitálhatják magukat mint nép, önmaguk és a világ szemben. „*Csak akkor tudunk egymással értelmesen beszélni, ha a rendkívüli különbségeket kündulópontnak tekintjük, nem pedig véglegességeknak.*” (20. old.)

A német nemzet megosztottsága egyértelmű, senki sem vészelte át a háborút valamiféle veszteség

nélkül. Azonban ezeknek az elszemélyesítésnek is különböző értelmezéseknek eshet áldozatul. Itt jelenik meg annak a veszélye, ami már az első világháborúnál megtörtént, vagyis az emberek üres jelszavakat és címkéket keresnek, s majd azok köré gyűlnek kritikátlanul. Ezzel feladva önállóságukat, egy (lényegében bármilyen) ideológia jelentette biztonság érdekében.

Az kétségtelen, hogy ekkor az egész világ bűnösnek tekintette Németországot, és ehhez mérten megtorlást is követeltek. Ugyanakkor a háború maga, a megszállás, olyan terheket rótt az országra és a népre, melynek következtében az átlagember láthatára beszűkült, semmi más nem foglalkoztatta a közvetlen túlélésen túl. Azonban Jaspers véleménye szerint nem engedhetnek ennek: „*Mi, németek, valójában kivétel nélkül kötelezve vagyunk arra, hogy tisztán lássunk saját bűnünk kérdésében, s levonjuk a következtetéseket. Erre minket az emberi méltóság kötelez.*” (30. old.) Mivel előbb vagyunk emberek és részei a világnak, mint németek. Ebben az ínséges időben a méltóság megőrzése talán a legfontosabb feladataik egyike, ehhez pedig csak a bűnösség kérdésén keresztül vezet az út. Mivel a bűnösség több mint egy címke, egy távoli és elvont filozófiai fogalom: „*Ez a német lélek életkérdése.*” (30. old.) Csak akkor lesznek képesek a megújulásra, ha szembenéznek vele.

Jaspers a bűnnek négy kategóriáját különbözteti meg.

1. A büntetőjogi értelemben vett bűn, amely objektíven bizonyítható és egyértelműen törvényszerű. A hagyományos bíróságok jogköréhez tartozik.
2. A politikai bűn: az állam, elsősorban annak vezetői, illetve különböző szervei, valamint (általában közvetve) az állam polgárai által elkövetve. A társadalomra kényszerített politikai rendszer, annak minden következményével.
3. A morális bűn: az individuum saját egyéni cselekedete, amiért mindig és minden körülmények közt kizárólagos felelősséggel tartozik, lényegében az emberi lelkiismeret. Itt klasszikus példaként hozza fel Jaspers a parancsra elkövetés kérdését, ez minden esetben morális bűnnek minősül, még ha a valódi jogszabály nem is ítéli el.
4. A metafizikai bűn: ennek alapja az ember és ember közötti univerzális szolidaritás, melynek következtében felelősek vagyunk minden, a világban történő jogtalanságért és igazságtalanságért. Kiemelten, ha azok jelenlétünkben, tudtunkkal történnek. A saját bűnérzetünk ez

magunkkal szemben, a túlélő szégyene, ahol a tétlenség bűnrészességet jelent. Közös bűnünk, hogy a valóságban nem terjed túl ez az érzés saját legszűkebb kapcsolati körünkön.

Összefoglalva: „A bűncselekményről a bíró jogosult dönteni, a politikai felelősségről pedig a győztes, a morális bűn problémáját valójában csak az egymással szolidáris emberek szeretettel párosuló harcában lehet megbeszélni.” (34. old.) A metafizikainak pedig nem létezik személyes kinyilatkoztatása, legfeljebb a költészetben vagy filozófián keresztül. A négy különböző bűnfogalomnak eltérő következményei vannak, a bűncselekménynek bíró általi büntetés, a politikainak a felelősség, a morálisnak a bünbánat és a megújulás, a metafizikainak pedig „az emberi öntudat Isten előtti átalakulása” (37. old.)

Ahhoz, hogy a bűn megjelenjen, elengedhetetlen szükség van a vádra, mely érkezhét kívülről (bűncselekmény, politikai) vagy belülről (morális, metafizikai). A vádlott azonban kizárólag az egyes egyén lehet, mivel csak őt lehet morálisan megítélni, valamint Jaspers véleménye szerint kizárólag az egyén képes bűnt elkövetni, egy egész nép nem, továbbá azt lehetetlen és értelmetlen is elítélni.

Jaspers megfogalmazása szerint a német népnek öntisztuláson kell átesnie. A háború elvesztésével a büntetés mint politikai eszköz a szükséges rosszat jelenti, hiszen a nemzetközi közvélemény szerint a német nép kollektíve megérdemli jelenlegi osztályrészét. A győztes hatalmak vádjai a németek mint kollektív csoport ellen: a rezsimek eltűrése (politikai bűn), a rezsimek támogatása és azzal együttműködés (morális bűn), valamint a tétlenség, fellépés hiánya a rezsimmel szemben (metafizikai bűn).

Nürnbergben kizárólag egyes személyek, és nem a német nép került a vádlottak padjára. Azonban szimbolikus szinten mégis az egész nép ellen szólt, hiszen az ő vezetőiket ítélték el, akik magát az egész országot jelentették. A per elutasításának több eleme is volt, melyeket Jaspers szisztematikusan megcáfolt. Például olyan általános meggyőződések, hogy a háború és azzal az áldozatok mindig is voltak és lesznek – azonban a jelenlegit egyértelműen a náci rezsimek robbantotta ki, és szükségtelen em-

bertelenséggel és szándékolt szenvedéssel jártak. Valamint volt olyan vélekedés, mely szerint nemzeti szégyen a külföldi/győztes bírók ítéletei – azonban igazából maga a korábbi rezsimek a valódi nemzeti szégyen, vagyis a per eredetével kell foglalkozni. Továbbá az is nemzeti szégyen, hogy a németek képtelenek voltak maguktól megszabadulni, és másoknak kellett felszabadítani őket.

Az egyének kollektív kezelése, ahogy jelen helyzetben bűnösként, általános emberi akció. Azonban hangsúlyozni kell a már fent ismertetett politikai és morális bűnösség megkülönböztetését. A népnek nem kötelessége a vezetője iránti feltétlen hűség, hanem pont ezzel szemben az ellenőrzés, sőt, szükség esetén a leváltás. Ennek elmaradása kettős bűnt rejt: a nép bűnös, hogy aláveti magát, a vezető pedig a bűn elkövetésével.

Több mentséget is megvizsgál Jaspers, például egyértelmű, hogy közel lehetetlenség azt várni a néptől, hogy lázadjon fel egy terrorállammal szemben. Miután az egész ország börtönné vált számukra, a bűnösök már a nép ellen is elkövette a fennálló rezsimek. A világtörténelem helyzete is mentségül szolgál, hiszen az egész nyugati világban hasonló folyamatok játszódtak le, azonban kizárólag itt tört felszínre, és ez nem csökkent a bűn súlyát, de intő példaként szolgál. „Németország sorsa mindenkiből szóló tapasztalat.” (102. old.) Így mindannyiunk (a kor) bűne volt, a győztes nagyhatalmakkal együtt, akik az első világháborút lezáró békével, és az utána folytatott politikájukkal is inkább asszisztáltak, mintsem megállították Hitler előretörését.

A jövőre nézve a legfontosabb a megtisztulás. Ehhez teljesíteni kell a külső, jogi (vagyis a győztesek) által szabott jóvátételt. Azonban ez egyben belső folyamat is, aminek eredménye lehet a bűntudaton keresztül az eljutás a szolidaritásig. Ennek segítségével pedig létrejön egy olyan környezet, ahol a politikai szabadság biztosítja, hogy a német nép egyes tagjai felelősséget vállalnak, és olyan politikai utat követnek, ahol többé nem vezethetik félre őket úgy, mint ahogy a hitleri rezsimek tette.

(Karl Jaspers: *A bűnösség kérdése*, Noran Libro, Budapest, 2015.)

